

Kontinentální filozofie v minulosti a současnosti III.

4. — 5. 11. 2021

Sborník anotací

**Filozofická
fakulta**

**Univerzita Palackého
v Olomouci**

ČTVRTEK – 4. 11. 2021

12:30 – 13:30 Ivan Blecha, FF UPOL

Musí se mlčet o tom, o čem se nedá mluvit? Celan a Heidegger.

V roce 1967 se ve Freiburgu setkali Paul Celan, židovský básník, který ztratil rodinu ve vyhlazovacím táboře, a Martin Heidegger, německý myslitel, který si nepěkně zadal s národním socialismem a antisemitismem. Oba k sobě byli delší dobu přitahováni a oba od tohoto setkání cosi očekávali – Heidegger rozhovor o poezii, Celan Heideggerovo omluvné slovo, které dlouhá léta po válce nepřicházelo. Výsledek setkání je obestřen tajemstvím, vyvolává však některé otázky: O čem si mohli ti dva povídat? Mohli si vůbec rozumět? Chápali oba stejně roli básnění? Je možné psát básně po Osvětimi? Co znamenala Celanova snaha vyslovit nevyslovitelné? Co v tomto ohledu znamenalo Heideggerovo mlčení?

13:30 – 14:00 Tereza Vydrová, FF UK

Epos a tragédie, pravda a mýtus v rámci Patočkova pojetí dějinnosti

V příspěvku se zaměřím na odlišnosti mezi eposem a tragédií v pojetí Jana Patočky, a otevřu tak stále aktuální otázku po podstatě umění, které lze chápat na jedné straně jako prostředníka vyšší moci, na druhé jako podílníka na pohybu pravdy. Vycházet budu z Patočkova rozdělení dvou literárních období (umělecká a estetická epocha) a periodizace vývoje lidstva (období nedějinné, před-dějinné a období dějin) a ukážu, jak epos a antické drama souvisí s Patočkovou teorií dějinnosti. Epos i tragédii Patočka spojuje s kolektivním mytickým smyslem, zároveň na několika místech ve svém díle poukazuje na jejich rozdíl ve vztahu k pravdě. Nejasnost také vyvolává, že mytický smysl je sice otřesen filozofickou skepsí počátku dějin, je však přítomný i v literatuře pozdější doby (Goethův Faust, Máchův Máj). Projevuje se naopak individualita typická pro moderní umění v literatuře doby, kdy měl významnou pozici kolektivní mytický smysl? Domnívám se, že je záhodno zabývat se otázkou, jak se co do projevu pravdy a mýtu od sebe liší epos a tragédie. Cílem příspěvku je tedy upozornit na charakter těchto dvou uměleckých druhů v souvislosti s Patočkovým pojetím pravdy a mytičnosti, které mají podstatnou roli v jeho teorii dějinnosti.

14:00 – 14:30 Bernard Soška, FHS UK

Dionýsos jako „alternativa evropského rozumu“

Na pomezí kontinentální a analytické tradice stojí na přelomu 19. a 18. století pozoruhodné reakcionářské hnutí úzce provázané s evropským romantismem. Toto hnutí znovu-objevuje pro evropského myšlení dionýskou tradici radostného rauše a extatické jednoty člověka a přírody, subjektu s objektem. Mimo Hölderlina, bratry Schlegelovi, Creuzera, Bachofena a další se nejvíce o tento návrat *dionýského* zasloužil Friedrich Nietzsche se svou prvotinou *Zrození tragédie* (1872). Dílo *Zrození tragédie* otevřeně proklamuje „dionýskou revoluci“, návrat zapomenutého řeckého božstva s orientálními kořeny. Dionýsos umožňuje

Nietzschovi v období vzniku *Zrození tragédie* (částečně) vybočit z tradice kontinentálního idealismu, vykročit za Kanta, Schopenhauera i Wagnera. Fenomenální i noumenální svět přestává v dionýském rauši hrát roli, opojený subjekt se rozplývá a proměňuje. Kam ale takové (ne)myšlení vůbec směřuje? Kam vede bůh rauše Nietzscheho, Goetheho, Schillera, Manna nebo Pollocka? Ve svém příspěvku se pokusím nastítnit, jak toto ezoterické dionýské hnutí vybočuje z mainstreamu kontinentálního myšlení a zároveň také překonává analytickou redukci života na poznávání „dané skutečnosti“. Pokusím se nastítnit dionýský způsob nedisciplinovaného myšlení jako specifickou třetí cestu mezi analytickou a idealisticko-kontinentální tradicí.

14:45 – 15:15 Jan Thümmel, FF UPOL

Bůh, který sám sebe omezuje. Schelling, Rosenzweig, Jonas

F. W. J. Schelling, F. Rosenzweig a H. Jonas pracují s konceptem Boha, který sám sebe omezuje. Tito autoři patří do různých filosofických směrů, vyznání a historických období (německý idealismus 19. století, po-idealistická filosofie začátku 20. století a filosofie po II. světové válce). Koncepty sebeomezujícího se Boha u těchto autorů jsou tak reakcí na odlišné podmínky (svoboda, panteismus, holocaust), odehrávají se v různých rovinách a jsou motivovány odlišnými cíli. Schelling se ve své filosofii svobody sebeomezením Boha snaží získat prostor pro lidskou svobodu, Rosenzweig pomocí sebeomezení Boha získává místo pro existenci mimo absolutního Boha a Jonas se sebeomezujícím se Bohem snaží nalézt odpověď na hrůzy holocaustu. Ve svém příspěvku se pokusím tyto koncepty popsat a zdůraznit jejich podobnosti a rozdíly. Jak se ukáže, můžeme tyto autory zařadit do jedné tradice, která se odkazuje ke kabalistickému učení o Bohu, který sám sebe omezuje (Cim-Cum). Cílem příspěvku je představit pojem sebeomezujícího se Boha, tak jak s ním pracuje Schelling, Rosenzweig a Jonas.

15:15 – 15:45 Marek Lentvorský, FHS UK

Nietzscheho vztah k Biblii

V svojom príspevku sa pokúsím ukázať Nietzscheho vzťah k Biblii, predovšetkým rozdielu jeho vzťahu k Novému a Starému zákonu (ďalej NZ a SZ). Toto téma je rozsiahlea zaberá veľkú pozornosť v bádani Nietzscheho ako celku. Pre stručnosť časom vymedzenú, pokúsím sa ukázať jeho doslovný *vzťah, beziehung*, určité tiahnutie k-, s patričným zdôvodnením a komentárom. Nevynechám ani náboženský, nepoužijem pojem „backgroun“, ale pre kontinentálnu filosofiu vhodnejší „Hinergrund“, a ten ukážem, ako určitý typus priestoru, *millieu*, z ktorého jeho vzťah, explicitne k NZ a SZ pramení. Vychádzať pritom budem z Nietzscheho popisu jeho vzťahu v *Genealógii morálky*: „Nemám rád „Nový zákon“, to už je zřejmé; témeř mě zneklidňuje, že jsem se svým vkusem a názorem na toto nejvíce ceněné, nejvíce přečeňované písemné dílo tak osamocen (vkus celých dvou tisíciletí je *proti* mně): ale co naplat! zde stojím, nemohu jinak“ – ke svému špatnému vkusu mám odvalu. Starý zákon – nu, to je něco úplně jiného: Starému zákonu všechna čest! V něm

nacházím veliké lidi, heroickou krajinu a něco, co je na Zemi vůbec nejvzácnější, nedostižnou naivitu silného srdce; ba co víc, nacházím zde lidi.“¹ Nevynechám pritom ani Nietzscheho piate evanjelium, *Zarathustru*, či roku nula v *Antikristovi*.

15:45 – 16:15 Ali Yansori, FF UPOL
Kierkegaard: The Philosopher of Subjectivity?

Kierkegaard is known as the philosopher of subjectivity, but how much of what we commonly think of him directly comes from his philosophy unfiltered? Kierkegaard was rescued from obscurity by philosophers who modified and filtered him into their own worldviews, and to this day, many philosophers are insistent on reading Kierkegaard a certain way simply because he is categorised as an existentialist. One of these modifications heavily targeted Kierkegaard's philosophy of subjectivity, so much so that the average reader assumes Kierkegaard thoroughly opposed any form of community or society in favour of the individual; subjectivity is taken to mean rejecting (a) any form of objectivity (which also includes the Kantian approach to ethics insofar as Kant tried to base his ethics on reason) and (b) any form of society. The aim of my presentation is to argue that this view is simply false. By claiming that "the individual is higher than the universal," Kierkegaard never meant to deny the role or importance of social morality, norms, values, or anything else that might be beyond the subjectivity of the individual; rather, he tried to solve the tension between the individual and society while criticising the negative aspects of communities.

16:30 – 17:00 Alžběta Dýčková, FHS UK
Adornova filosofická zkušenost

Příspěvek si klade za cíl prozkoumat a okomentovat koncept filosofické zkušenosti v myšlení Theodora W. Adorna, především s důrazem na otázku významu tohoto konceptu a jeho etické motivace a závěry. Adornovi bývá občas vytýkáno, že klade filosofům za úkol spíše kritiku stávajícího než pozitivní konstrukci idejí. Čtení *Negativní dialektiky* jako obhajoby existence filosofické zkušenosti může odhalit hlubší porozumění tomuto Adornovu záměru, jeho filosofické motivace a do jisté míry i pozitivní závěry, které z jeho filosofování mohou právě díky jeho negativnímu rázu vyplývat. Příspěvek se pokusí stručně sjednat pořádek v pojmu filosofické zkušenosti, které Adorno ve svých textech nepropůjčuje na všech místech shodný název. Bude sledovat její původ jako odvozený z Adornovy koncepce danosti světa, v rámci něž podle Adorna narážíme na nepojmové, a ne-identity rozumu a skutečnosti. Pokusí se tak načrtnout základní rysy její povahy a bude se ptát jak po Adornových motivacích k těmto tvrzením, tak po etických závazcích, které z nich vyplývají.

17:00 – 17:30 Marek Kettner, FF UK
Jak myslet pokrok na přelomu 50. a 60. Let

Znemožnila Druhá světová válka nazírat dějiny prizmatem pokroku? Lze v druhé polovině dvacátého století ještě pojem pokroku legitimně používat, nebo byla veškerá jeho oprávněnost dějinnými událostmi definitivně vyvrácena? A co pod pokrokem vlastně rozumíme? Na tyto otázky odpovídá jeden z méně známých textů Theodora W. Adorna, lakonicky nazvaný *Pokrok*. Esej je součástí sbírky pozdních Adornových prací *Kritické modely* a pochází z přelomu padesátých a šedesátých let. Adorno v něm představuje svou, pro mnohého čtenáře nezvyklou, konstruktivní tvář. Kromě očekávatelné kritiky pojmu pokroku je v textu jasně patrný také určitý pokus o jeho *záchranu*, o hledání nového způsobu, jak pokrok v dané dějinné situaci myslet, aby na něj společnost nemusela rezignovat úplně. Jak se pojem pokroku promění, ocitá-li se společnost v situaci, kdy může zcela zničit nejen sebe sama, nýbrž i samotné podmínky své existence? Adornova typická preciznost je při zpracovávání takto silné otázky velice vítaným prvkem; jeho text stojí za pozornost a bližší rozbor proto, že se nebojí pojednat o patrně nejžhavějším tématu doby, ale zároveň tak činí navýsost racionálním způsobem.

17:30 – 18:00 Martin Jabůrek, FF UPOL
Pesimismus jako životní cesta

Jednou z tradičních rolí přisuzovaných kontinentální filozofii je snaha odpovědět na otázku po smyslu. Jedním z možných vyústění takových pokusů a zároveň obecným vyústěním kontinentálního způsobu myšlení je vnitřní rozklad filozofie skepsí. Autor příspěvku se snaží přinést argumenty pro tvrzení, že tento rozklad, v kontinentální filozofii dlouho dopředu ohlašovaný konec filozofie, není ani tragédií, ani nepředstavuje žádný apokalyptický konec evropské či obecněji západní kultury. S využitím myšlenek některých představitelů kontinentální tradice (Peter Wessel Zapffe, Ulrich Horstmann), ale také současných post-kontinentálních a post-analytických myslitelů překonávajících tradiční rozdělení na kontinentální a analytickou tradici (Eugene Thacker, Ray Brassier, David Benatar) se snaží poukázat na skutečnost, že nejen skepse, ale rovněž pesimismus a dokonce nihilismus, antinatalismus a antihumanismus jsou inspirativní součástí současného filozofického diskursu a že jejich reflexe může představovat pozitivní moment v životě člověka. Nihilismus, vždy znovu se objevující a vždy znovu překonávaný, je podstatnou a možná dokonce konstitutivní součástí evropské kultury.

PÁTEK – 5. 11. 2021

9:00 – 10:00 Jan Halák, FF UPOL

K vědecké a praktické relevanci pojmu intencionality: případ fyzioterapie

Současná západní medicína se opírá o teoretický rámec vycházející z výdobytků evropské vědy, a proto nejen těží z výhod, které tento rámec nabízí, nýbrž také sdílí mnohá jeho omezení. Lidské tělo dnes medicína chápe jako mechanistický systém kauzálních vztahů a nemoc jako odchylku od předpokládaných univerzálních norem tělesného fungování. Z tohoto důvodu má medicína např. jen velmi limitovanou možnost při svých intervencích zohlednit jedinečnost pacientů a jejich zdravotních problémů. Cílem mé přednášky je na příkladu fyzioterapie nastínit praktické i teoretické výhody, které plynou z rozšíření teoretického rámce terapeutických intervencí mimo mechanistické paradigma. Základním nástrojem tohoto rozšíření je pro mě pojem intencionality, tj. zaměřenosti zkušenosti na nějaký předmět, v podání, které vypracovala tradice husserlovské fenomenologie a některé současné teorie vtělené kognice. V první části nejprve stručně shrnu, jakým způsobem mechanistické paradigma prostupuje praxi a teorii fyzioterapie i akademickým výzkumem o ní. Následně vysvětlím, jak fenomenologické analýzy tělesnosti umožňují fyzioterapeutické diagnostice i intervenci překonat dilema mezi mechanistickým a psychologickým výkladem tělesných obtíží. V poslední části vymezím pojem motorické intencionality a pokusím se vysvětlit, proč se fyzioterapie může stát efektivnější, bude-li své intervence chápat jako modifikace motorické intencionality založené na tělesném dialogu mezi pacientem a fyzioterapeutem.

10:00 – 10:30 Lucie Rathouzská, FF OU

Kritický divák ve Framptonově filosofii filmu

V současnosti se kritický přístup k audiovizuálním dílům stává jedním z významných témat ve vzdělávání, školy už zařazují audiovizuální výchovu do svých vzdělávacích programů. Není ovšem zcela jasné, v čem by měl tento kritický přístup spočívat. Podle rámcového vzdělávacího programu by se měla pozornost kritického diváka obracet zejména k záměru tvůrce, financování díla a ke zprávě a informacím, které dílo předává. Přitom předpoklad, že film je zprostředkovatelem informací nebo médiem záměru tvůrce není zřejmý sám o sobě, v současné filosofii filmu jde spíše o překonaný názor. D. Frampton (*Filmosophy*, 2006), který uznává manipulativní povahu filmu, přišel s teorií filmu, ze které vyplývá, že rozpoznání záměru filmu je na straně diváka, který vše, co potřebuje znát k rozpoznání tohoto záměru vidí a slyší ve filmu samotném, nepotřebuje žádné další informace ležící vně filmu. Framptonova teorie filmu je fenomenologická, přisuzuje filmu vlastní subjektivitu, intencionalitu, dokonce i vlastní myšlení, čímž navazuje na tradiční přístupy, které film připodobňují k lidské mysli, ale Frampton je odvážnější v tom, jak domýšlí obě koncepte – koncepci filmu jako lidské mysli a fenomenologickou filosofii filmu. Cílem příspěvku je

poukázat na možnosti, které Framtonova filosofie filmu nabízí pro kritický přístup k audiovizuálním médiím.

10:30 – 11:00 Michal Müller, FF UPOL

Existenciální filozofie managementu – přístupy a výzkumné perspektivy

Existenciální filozofie managementu je založena na aplikaci rozličných existenciálních přístupů v managementu, a to zejména v kontextu kritiky nedostatečného pozitivistického obrazu skutečnosti rozvíjeného v rámci klasického období managementu. Existenciální perspektiva upozorňuje, že práce a identita manažera nemůže být vřazena do jednoduchých schémat manažerských učebnic. Cílem příspěvku je představit základní východiska existenciálně orientovaného přístupu k managementu a nastínit výzkumné perspektivy a jejich praktický potenciál. V první části příspěvku budou charakterizovány čtyři přístupy aplikující existenciální myšlenky, a to koncept existenciálního manažera, existenciálně-systémový přístup, heideggeriánský přístup a existenciální hermeneutická fenomenologie v managementu. Druhá část pak nabídne náhled do případových studií z existenciálně fenomenologického výzkumu, který odhaluje žitou zkušenost manažerů.

11:00 – 11:30 Veronika Vaseková, FF UPOL

Problematika komparatistiky východnej a západnej filozofie

V prvej časti príspevku predstavím základné rozdiely medzi východnou a západnou filozofiou, ktoré bývajú jadrom diskusie v rámci komparatívnej filozofie. Tieto otázky boli predstavené už koncom 40. rokov 20. storočia na konferencii East-West Philosophers'. V druhej časti príspevku sa zameriam na hlavné typy nesúmerateľnosti východnej a západnej filozofie, ktoré sú v súčasnej literatúre najčastejšie komentované, a to súmerateľnosť metodickú, metafyzickú, epistemologickú, a tiež etickú. Napriek mnohým problémom pri snahe o porovnanie a priblíženie západnej a východnej filozofie v závere tohto príspevku načrtnem, že medzi smermi kontinentálnej tradície a východnými prístupmi existujú určité podobnosti. Navyše, ako ukazujú niektorí autori, porovnanie odlišností a podobností dvoch tradícií napomáha k rozpoznaní toho, aké predpoklady v našom uvažovaní používame bez toho, aby sme si ich boli vedomí. Ide teda o istú meta-filozofiu, ktorá nám pomáha zamyslieť sa kriticky nad vlastnými predpokladmi a poňatím filozofie vôbec.

13:00 – 13:30 Eva Jendruková, FF UPOL

Pojetí vztahu podle Martina Bubera v rámci vybraných psychoterapeutických směrů

Autorka se v příspěvku bude zabývat pojetím vztahu podle židovského filosofa Martina Bubera a jeho vlivem v rámci vybraných psychoterapeutických směrů. Značné množství významných autorů na poli psychologie se shoduje, že vztah je stěžejním nástrojem pro fungování psychoterapeutického procesu, tedy pro léčbu člověka psychologickými prostředky. Martin Buber akcentuje dialogickou podstatu jedince, člověka jako bytost ve

vztahu, přičemž rozlišuje dvě vztahová nastavení – Já-Ty a Já-Ono. Ve vztahovém nastavení Já-Ty je možno druhého opravdově poznat a setkat se s ním. Právě tento typ vztahu inspiroval mnoho významných figur na poli psychologie. Na druhou stranu, ve vztahu Já-Ono je na druhého pohlíženo jako na objekt, se kterým je možno manipulovat. Aspekty vztahu Já-Ty jsou mnohými autory zdůrazňovány pro psychoterapeutickou práci s pacienty/klienty. V příspěvku však budou zmíněny i některé rozdíly v myšlení mezi Buberem a významnými představiteli psychologie (např. C.G. Jung a S. Freud). Cílem autorky je určitý dialog mezi filosofií a psychologií, přičemž výsledkem tohoto dialogu je nastínění vlivu pojetí vztahu Martina Bubera v analytické psychologii, psychoanalýze, Rogersově přístupu zaměřeném na člověka či v gestaltterapii.

13:30 – 14:00 Adam Vostárek, FHS UK

Otázka lidskosti; filosofie J. G. Herdera

Kant se ve své Kritice čistého rozumu ptá, co máme činit, v co můžeme doufat a co můžeme poznat. Tyto otázky pak staví na piedestal veškerého tázání po světě. S tímto postupem ovšem nesouhlasí jeho někdejší žák Johann Gottfried von Herder, který se staví do opozice s kritikou, že než se vůbec můžeme začít tázat po světě okolo nás, musíme nejprve vyslovit otázku primordiální, a to otázku po člověku. Kým je člověk? Tak zní hlavní otázka tohoto příspěvku. Ač Herder dnes není příliš tematizován, domnívám se, že stále může přinést mnoho nového do současných zkoumání. Společně tedy budeme sledovat, jak se z člověka rozumu stává člověk řeči a s tím současně, jak se z racionalistické filosofie I. Kanta derivuje herderovský romantismus. V závěru samotného příspěvku si pak nastíníme, jaké možné důsledky a využití by mohlo mít Herderovo pojetí člověka dnes.

14:00 – 14:30 Jaroslav Malík, FF UHK

Posthumanismus a jeho post-lidská koncepce člověka

V této prezentaci představím a posoudím posthumanismus a jeho koncepci člověka. Posthumanismus musíme chápat jako kritiku humanismu. Moderní koncepce člověka je podle jejich názoru pouhou fikcí, kterou jsme udržovali naší činností. Lidé jako Francesca Ferrando a další kritizují humanismus jako esenciálně dualistický, protože rozlišoval mezi lidským a ne-lidským. Na tomto dualismu spočívaly mnohé diskriminace v minulosti. Posthumanisté se proto snaží formulovat post-lidskou koncepci člověka, která nestojí na tomto dualismu. Jejich koncepce je založena na kategorii tělesnosti. Protože jsme vtělené bytosti, jsme nutně součástí světa, proto od něj nemůžeme člověka oddělit. Já blíže posuzuji, jak rozumí naší tělesnosti. Posthumanisté nabízí dva způsoby jejího chápání, buď jako *autopoiesis* (z řec. autos = sám; poiein = vytvářet, činit) nebo jako *sympoiesis* (z řec. sún = spolu; poiein = vytvářet, činit). První koncipuje člověka jako tvora, který utváří sám sebe, skrze svou činnost ve světě. Druhý naopak člověka pojímá jako výsledek neustálé interakce se světem. Mým závěrem je, že nehledě na to, jaký z těchto konceptů si zvolí, jejich představa člověka se ukazuje jako nekoherentní. A to vzhledem k jejich příběhu o tom, jak

člověk získal svou současnou podobu. Také ukazují, jak z konceptu člověka nevyplývá nutně dualismus, který si posthumanisté představují.